

GLOBALIZÁCIÓS INDEXEK (KÍSÉRLETEK A GLOBÁLIS INTEGRÁCIÓ MÉRÉSÉRE)

Palánkai Tibor

az MTA rendes tagja, professor emeritus
Budapesti Corvinus Egyetem
tibor.palankai@uni-corvinus.hu

Miklós Gábor

egyetemi tanársegéd
Budapesti Corvinus Egyetem

1. A globalizáció és a globális integráció értelmezései

A mai világgazdaságban az *integrációs folyamatok regionális és globális szinten* jelentkeznek. Az integráció a nemzetközi együttműködés új minősége, a gazdaság és a gazdálkodás megszerveződésének és működésének minőségileg új kereteit és szerkezetét jelenti. Az elmúlt évtizedeket a különböző regionális integrációs szervezetek megjelenése jellemzi, amelyeknek a számát mintegy százötvenkétszázra becsülhetjük. Néhány kivétellel a világ mintegy kétszáz országa vesz részt valamilyen nemzetközi integrációs intézményben (egyesek többen is) vagy megállapodásban. Közülük tucatnyi tekinthető sikeres regionális integrációnak (NAFTA, ASEAN, Mercosour stb.), ezek a szabadkereskedelmi társulásoktól kezdve a gazdasági unió különböző formáit öltik. A többség többnyire kétoldalú szabadkereskedelmi szerződés.

Az utóbbi időben több kísérlet történt a különféle regionális integrációs szervezetek összehasonlítására. Az *összehasonlító regionális integrációs tanulmányokat (comparative regional integration studies)* új önálló tudomány-

ágként ismerhetjük el. Az EU a több tucat regionális integrációs szervezet közül abban a tekintetben emelkedik ki, hogy már kifejlett *egységes piacot* hozott létre, a gazdasági unió vonatkozásában eljutott az *egységes valuta* kialakításáig (a huszonnyolc tagország közül csak tizennyolc tagja az eurózónának, de ezek az országok az EU GDP-jének közel 80%-át adják), kapcsolataikban érvényesítik a *kobézió elvét*, valamint az intézményi rendszere *a nemzetekfelettség számos elemét* tartalmazza. Az EU több, mint egyszerű nemzetközi szervezet, de még távol van attól, hogy föderációnak lehessen nevezni. Az összehasonlító elemzésekbe gyakran bevonják a klasszikus föderációk struktúráit és működését, erre különösen az EU és az USA vonatkozásában készültek tanulmányok (az európai és amerikai egységes piac vagy makroszabályozás egyes területeinek az összehasonlítása).

A globalizáció regionális integrációkkal strukturálódik, a globális és regionális integráció egymásra rétegződik, szoros összefüggésben és kölcsönhatásban van, bizonyos vonatkozásokban egymást ellentételezi. *A globális és az országok közötti regionális integrációt tekintetjük együttesen nemzetközi integrációnak.*

Fontos a *globalizáció és a globális integráció megkülönböztetése*. „Az 1990-es évek végéig, a globalizációt gyakran a »globális gazdasági integráció« szinonimájának tekintették.” (De Lombaerde – Lelio Lapadre, 2008, 162.). Ebben csak ezt követően következett be változás.

A globalizáció hosszú és komplex történelmi folyamat, amelynek a globális integráció csak egyik fontos dimenziója, és ami nagyjából az utóbbi fél évszázadban bontakozott ki. Nem bocsátkozunk vitába a globalizáció történelmi ívével kapcsolatosan (már a Római Birodalom is globális formáció volt-e vagy csak Amerika felfedezésétől keltezhető?), de véleményünk szerint a *nemzetközi integrációs folyamatok, mind globális, mind regionális vonatkozásokban a második világháborút követő évtizedekben* bontakoztak ki. A nemzetközi integráció főbb jellemzőit igyekszünk részletesen tárgyalni. Hangsúlyozni kell, hogy az integráció önmagában sem új jelenség, hiszen a nemzetközi integrálódás és a nemzeti államok kialakulása közötti összefüggést aligha lehet tagadni. A globális integrációval bármilyen jelzõt is használunk rá (David Held: *contemporary globalisation*), az általános globalizációs folyamat új szakaszát jelezzük.

A globalizáció vitatott fogalom. Viszonylag rövid idő alatt rendkívül sok meghatározása született, de alig van olyan, amely körül általános egyetértés kialakult volna. „Kevés olyan fogalom van, amelyet olyan gyakran használunk, és amely valójában annyira szegényesen értelmezett, mint a globalizáció” (Giddens, 1996). A különböző megközelítések nagy eltéréseket takarnak, és megnehezítik a tisztánlátást. „A globalizáció elemzésének sokasága, talán többsége hibás, mert túltengő, nem képes új értelmezéseket generálni, nem ér össze más felfogásokkal. Ebbe a zsákutcába

négy fő definíció vezetett: globalizáció mint nemzetköziesedés; globalizáció mint liberalizálás; globalizáció mint egyetemesség válás; és globalizáció mint nyugatosodás” (Westernisation) (Scholte, 2008, 1473).

Hangsúlyozni kell, hogy a fentiek a globalizáció különböző fontos aspektusait jelenítik meg, s összességükben együttesen jelzik a folyamat komplexitását. Külön-külön jó lehetőséget nyújtanak a globalizáció mérésére és értékelésére, mind állását, mind folyamatát illetően. A nemzetköziesedés olyan mutatói, mint a nemzetközi kereskedelem, a tőkebefektetések, a migráció (külföldi munkavállalás, turizmus, zarándoklat, menekültek vagy örökbe fogadott gyerekek stb.), a nemzetközi szervezetek kialakulása vagy a nemzetközi kommunikáció fejlődése (műholdas adások, óceán alatti kábelek, interkontinentális mobiltelefonos kapcsolatok stb.), kvantifikálhatóan jelzik a folyamatok alakulását. Lehetőséget nyújtanak az új fejlemények azonosítására, s az értékelésre, mind a történelmi trendeket, mind az egyes országok helyzetének összehasonlítását illetően. Az internet (e-világ, e-kerkedelem, e-barátság, e-mail) a globalizáció szimbólumaivá váltak. Hasonló a helyzet a liberalizációval; a kereskedelem szabaddá tétele, a privatizáció vagy a dereguláció alakulásának és hatásainak a mérhetőségével. Az ún. neoliberális globalizációfelfogások és -politikák mentén ugyanakkor éles viták alakultak ki, s a folyamatok vélt vagy valós következményei nagyban meghatározzák a szereplők igenlő vagy elutasító véleményét.

Többnyire negatív felhangok kapcsolódnak az univerzalizáció („globális” cigaretták, italok, divatöltözékek, Barbie babák, Kalasnyikovok stb.) vagy a nyugatosodás (hollywoodi filmek, konzumerizmus stb.) jelenség-

géhez, amelyeket a helyi hagyományokkal és kultúrákkal szembeni fenyegetésnek tekintenek. Megnöött azoknak a termékeknek a súlya, amelyeknek árát a nemzetközi tőzsdék dik-tálják (olaj, arany, gabona vagy kávé mellett az ipari termékek is), s nagy a száma azoknak a bankoknak, amelyek egyre inkább globá-lisan terjeszkednek. A cégek egyre nagyobb számban reklámozzák termékeiket vagy szol-gáltatásaikat „globális” jelzővel. Gyorsan nő az ún. feltörekvő országokból (BRICS) származó vállalatok száma. Sokan hívják fel a figyelmet arra, hogy a globalizáció vehet nem nyugati (*non-Western*) irányt is (például „islám globalizáció”).

A korunk globalizációs folyamatai és a globális integráció szoros összefüggéseire so-kan rámutatnak. „A globalizáció gazdasági felfogása a folyamatot lényeges aspektusnak tekinti. A fogalom összekapcsolódik az integ-ráció és az átalakulás folyamatával. Gazdasági értelmezések szerint a globalizáció mint folya-mat az egykor széttagolt piacokat a kapcsola-tok szélesebb rendszerébe vonja össze, ahol a földrajzi és politikai korlátok csökkenő jelen-tőségűek az allokációs folyamat szempontjából. A globalizáció során a forrásokat a javak és a szolgáltatások cseréje mellett osztják el, a tőkék mozgása a megtérülést, az emberek áttelepülése a foglalkoztatást és az anyagi elő-rejutást keresi, s mindezt a tudás és az informá-ciók gyors áramlása könnyíti” (Bisley, 2007, 19.). Jagdish N. Bhagwati neves közgazdász a globalizációt határozottan mint integrációt definiálja: A globalizáció „a nemzeti gazdasá-gok integrációja a nemzetközi gazdaságba a kereskedelmen, a közvetlen külföldi tőkebe-fektetéseken, a rövid távú tőkeáramlásokon, általában a munkások és az emberek nemzet-közi mozgásán és a technikák áramlásán ke-resztül” (Bhagwati, 2004, 3.). „A gazdasági

integráció sok szempontból a globalizáció fémjelévé vált, amit a kormányok, társaságok és nemzetközi szervezetek egyaránt tudatosan mozdítanak elő” (Lechner et al., 2005, 158.). A globális integráció ugyan alapvetően piaci integráció, a hatásai és összefüggései érintik a társadalmi élet összes más területét is.

Jan Aart Scholte a fogalom kiterjesztésére törekszik, s „a globalizációt az emberek kö-zötti földgolyót átölelő (*transplanetary*) – utóbbi időben különösen, mint területek feletti (*supnaterritorial*) kapcsolatok terjedésé-vel” azonosítja. Ebben a távlatban a globali-záció a világot átölelő (transworld) korlátok leépítését foglalja magában. „Az emberek mindinkább képessé válnak – fizikailag, jo-gilag, nyelvileg, kulturálisan vagy lélektanilag – egymással kapcsolatba lépni, bárhol is legye-nek a földgolyón. Ebben a szóhasználatban a globalizáció „a társadalmi tér természetének a változására utal.” (Scholte, 2008, 1478.) A Föld „önmagában a társadalmi élet elkülönült küzdő tere” lesz (Scholte, 2008, 1479.).

Az integrált globális térbeli keretek kiala-kulásának (*respatialisation of social life*) hang-súlyozása elméletileg jelentős előrelépés. Már nem egyszerűen csak kapcsolatokról beszé-lünk, amelyek egyre kiterjedtebbé és inten-zívebbé válnak, hanem a társadalmi terek átalakulásáról, s ezen belül új minőségű, közösségi viszonyok és kölcsönhatások kiala-kulásáról. Magam részéről az integrációt ilyen összefüggésben mint *közösségképződést* defi-niálom, s *szerves folyamatnak* tekintem, ami a gazdasági szereplők racionális cselekvésé-ből, a gazdaság hatékonyabb működtetésé-nek igényéből bontakozik ki. „Minőségileg, az integrációs tendencia egyre fejlettebb, ma-gasabb rendű és növekvő hatékonyságú vagy hatásfokú közösségek vagy organizmusok kialakulása (legyen szó gazdaságról vagy

éppenséggel valamilyen biológiai organizmusról). Gazdasági vonatkozásban ez azt jelenti, hogy a termelő és a fogyasztó egyének egyre finomabb és sokrétűbb specializációja és együttműködése valósul meg, és társadalmi tevékenységük egyre nagyobb hatékonyságú organizmusokba szerveződik a közvetlen termelés szintjétől (mikro-gazdasági szféra) a nemzetgazdaságig vagy a világgazdaságig (makro- vagy megagazdasági szféra). Ezt nevezhetjük *az integráció organikus felfogásának*.” (Palánkai, 2011, 88.)

Szentes Tamás a globalizációnak „szerves rendszerré formálódásként” történő értelmezésével tartalmilag nem tér el álláspontunktól. „A gazdasági értelemben vett globalizáció voltaképpen nem más, mint a világgazdaság mind több, egyre inkább *valamennyi országra kiterjedő és »szerves rendszerré« formálódásának folyamata*. A világgazdaság *»szerves rendszerré«* válása (és bármely országnak a világgazdasággal való *»szerves«* kapcsolata) általában azt jelenti, hogy *tartós és funkcionális együttműködésben és kölcsönös függésben megnyilvánuló kapcsolatok kötik össze az abban résztvevőket* (illetve az illető országokat más országokkal)” (Szentes, 2007, 31–32.).

A globalizációt David Held és munkatársai két alapidimenzióban vizsgálják, megkülönböztetik az elemzés „tér-idő” (*spatio-temporal*) és szervezeti (*organisational*) dimenzióit. Négy tér-idő dimenzióról beszélnek, amely mint „keret alapot biztosít a globalizáció történelmi jellemzőinek mind mennyiségi, mind minőségi értékelésére. Ennek érdekében elemezhetjük (1) a kapcsolatok és összekötődések hálózatának kiterjedtségét [*extensiveness*]; (2) ezeken a hálózatokon belül az áramlások és a tevékenységi szintek intenzitását; (3) a kölcsönös cserék sebességét vagy gyorsaságát; és (4) ezeknek a jelenségeknek a

hatását a különböző közösségekre. Annak a rendszerezett értékelése, ahogy ezek a jelenségek fejlődtek, betekintést ad a globalizáció változó történelmi formáiba, lehetőséget ad a kulcstulajdonságok élesebb azonosítására és összehasonlítására és a globalizáció különböző korszakai megkülönböztető formáinak szétválasztására. A globalizáció ilyen megközelítése elkerülhetővé teszi azt a jelenlegi tendenciát, amely a globalizációt vagy alapvetően újnak feltételezi, vagy miszerint semmi új nincs a globális gazdasági és társadalmi összekapcsolódás jelenlegi színvonalában, miután azok a korábbi időszakokhoz hasonlítani tűnnek.” (Held, 2005, 17.)

A szervezeti dimenzióban az infrastruktúra; a globális hálózatok intézményei és a hatalomgyakorlás; a globális rétegződés; valamint a globális kapcsolatok domináns módjait megkülönböztetik meg. A rétegződés lehet hierarchikus és aszimmetrikus, ami jelzi, hogy a globalizáció eltérő hatással lehet társadalmi vagy etnikai csoportokra, vagy a nemekre. A domináns kapcsolati módok lehetnek birodalmi vagy kényszerítő jellegűek, kooperatívok vagy kompetitívek, vagy éppen konfliktusosak. A hatalom elsődleges eszközei lehetnek katonaiak vagy gazdaságiak.

A paraméterek mennyiségi és minőségi elemzése alapján David Held és mtsai a globalizáció négy alaptípusát különböztetik meg.

1. „Erős globalizáció” (*thick globalization*), ami mind kiterjedtségében és intenzitásában, valamint sebességében és hatásaiban is magas szintű. Egyesek szerint már a késő 19. századi gyarmati birodalmak is közel álltak ehhez. Az EU-integráció többekévéb megfelel ennek a követelménynek.
2. *Diffúz (rendezetlen) globalizáció*, ahol a kiterjedtség, az intenzitás és a sebesség is magas szintű, de hatásaiban gyenge. „Ez

- olyan állapot, ami normatív megközelítésben sokak számára kívánatos lehet, akik a jelenlegi gazdasági globalizáció túlzásait kritikusan közelítik.” (Held, 2005, 22.)
3. „Expanzív globalizáció”, amire magas fokú kiterjedtség és hatások, de gyenge intenzitás és sebesség jellemző. Ilyenek leginkább a korai gyarmati terjeszkedések voltak.
 4. „Gyenge globalizáció”, ami egyedül a kiterjedtségben magas szintű, de más paramétereiben erőtlén. Ilyenek voltak az Európa és Kína vagy a Távol-Kelet közötti korai kapcsolatok (Selyemút vagy ópiumkereskedelem).

Held és társainak elemzése hasznos útmutatással szolgál a globalizáció történelmi ívéről és a jelenlegi korszak globalizációjának mennyiségi és minőségi jellemzőiről. Fenntartásaikat hangsúlyozzák, mind a jelenlegi globalizáció radikálisan új jellege, mind a globalizáció integrációként való felfogásával szemben. Elemzéseik „felhívják a figyelmet a globalizáció összemosásának veszélyeire, olyan fogalmakkal, mint a kölcsönös függés, az integráció, az univerzalizmus vagy konvergencia. Miközben a kölcsönös függés szimmetrikus hatalmi viszonyokat feltételez a társadalmi és politikai szereplők között, a globalizáció koncepciója nyitva hagyja a lehetőséget a hierarchia és az egyenlőtlenség, vagyis a globális rétegződés irányába. Az integrációnak szintén speciális jelentése van, hiszen a gazdasági és politikai egyesülés folyamatára utal, ami bizonyos közösségi érzést, megosztott sorsot és a kormányzás közös intézményeit feltételezi. Mint korábban megjegyeztük, a globalizáció olyan felfogása, miszerint az egyetlen világ társadalom vagy közösség előfutára lenne, mélyen hibás. Ugyanez a helyzet a globalizáció univerzalizmussal való azonosításával, mivel a globális nyilván-

valóan nem szinonímája az univerzálisnak, a globális összekapcsolódásban az összes népek és közösségek nem vesznek részt egyenlő mértékben, vagy éppen egyenlő módon. Ilyen szempontból a konvergenciától is meg kell különböztetni, miután nem feltételez növekvő homogenitást és harmóniát.” (Held, 2005, 28.)

A globális integráció jelentőségének tagadásával nem értünk egyet. A globális integráció valóban nem egyenlő, nem mosható össze a globalizációval. Annak csak egy dimenziója, de az elmúlt évtizedek világgazdaságának meghatározó, új jelensége. Nem vállalkozunk a globális integráció történelmi távlatainak („finalité”) felvázolására sem (például: világföderáció, világvaluta vagy világtársadalom).

2. Globalizációs indexek

A globalizáció, a globális integráció mérésére az utóbbi években a különböző intézetek, szervezetek és intézmények részéről gyakorlatilag tucatnyi ún. *globalizációs index* készült, amelyek a globális integráció előrehaladása szempontjából igyekeznek a különböző országokat rangsorolni. Az utóbbi időben az ilyen indexek és rangsorok divatját éljük (versenyképességi, korrupciós, társadalmi nyugtalansági (ILO) vagy globális bizalmi indexek).

Az első ilyen vállalkozások közé tartozik az *A. T. Kearney/Foreign Policy Globalizációs indexe*, amelyet az A. T. Kearney tanácsadó cég és a *Foreign Policy* folyóirat publikál 2001 óta. A hatvankét országot átfogó index lefedi a világgazdaság főbb régióit, a világ lakosságának mintegy 84%-át és a globális GDP 96%-át.

Az index négy kulcsterületen követi és értékeli a globális integráció fejlődését: kereskedelmi és pénzügyi áramlások (gazdasági); a személyek határokon keresztüli mozgása

(személyi); nemzetközi telefonforgalom és internethasználat (technikai); valamint részvétel nemzetközi szerződésekben és békefenntartó műveletekben (politikai). A gazdasági integráció vonatkozásában a külkereskedelem, a külföldi közvetlen beruházások (FDI), a portfólió tőkeáramlások, a tőkejövedelmekkel kapcsolatos kiadások és bevételek adatait veszik számba. A személyek közötti kapcsolatokat illetően a nemzetközi utazásokat és turizmust, a nemzetközi telefonforgalmat, a határokon keresztül átutalásokat és személyes transzfereket összesítik. A technológiai összekapcsoltságot az internethasználókkal, internetfogadókkal, és a biztosított szervereken keresztül tranzakciókkal mérik. A politikai integráció vonatkozásában figyelembe veszik az ország tagságát a nemzetközi szervezetekben, hozzájárulását (pénzügyi vagy személyi) az ENSZ Biztonsági Tanácsa misszióihoz, a nemzetközi szerződések ratifikálását, valamint nemzetközi kormányzati transzferek kiadásait és bevételeit. Egyes esetekben abszolút értékeket használnak (nemzetközi szerződések száma), más esetekben *flow*-adatokat osztják a GDP-vel vagy a lakossággal. Az indexet valamennyi országra az adott évre az indikátorok összesítésével számolják. Az összesítések vonatkozásában a különböző adatoknál egyszerű vagy súlyozott átlagolás módszerét egyaránt alkalmazzák.

A globális integrációs folyamat mérésére irányuló kísérletek között az egyik leginkább idézett vállalkozás a *KOF Swiss Economic Institute Globalizációs indexe*. A Globalizációs index Alex Dreher nevéhez fűződik, s globális integráció folyamatait 2002-től 1970-ig visszamenően kíséri nyomon.

A 2012-es index huszonnégy változóval operál, és összesítetten a világ 187 országát veszi számba. A változók három főbb terüle-

tet fognak át, mérni próbálják a gazdasági, a szociális és a politikai globalizáció folyamait. „A KOF-index a gazdasági dimenziót nemcsak a tényleges kereskedelmi és beruházási áramlásokkal kvantifikálja, hanem annak a mértékével is, hogy az országok milyen módon védik magukat azáltal, hogy a kereskedelemre és a tőkemozgásokra korlátozásokat alkalmaznak. A globalizáció szociális dimenziói az eszmék és információk áramlását tükrözik, míg a politikai dimenziók az országok közötti politikai együttműködés mértékét vizsgálják.” (KOF, 2010, 5.) Gazdasági globalizációs index 2012-ben 148 országra készült.

Az elemzés a gazdasági globalizációt a kereskedelem, a külföldi tőkebefektetések (forgalom és állomány), a portfólió beruházások, valamint a külföldieknek átutalt jövedelmek GDP százalékában kifejezett mutatójával méri. A korlátozások mérése kiterjed a vámokra, a külkereskedelmet sújtó adókra, a burkolt importkorlátozásokra és a tőkemérleggel kapcsolatos megszorításokra. Ezek mennél alacsonyabbak, az ország annál inkább globalizált és fordítva. A szociális globalizációt a személyes kapcsolatok (telefonhívások, nemzetközi turizmus, nemzetközi levelezés stb.), az információáramlások (internethasználat, televízió- és rádióelőfizetők száma ezer főre, kábeltévé-előfizetők száma, valamint az újságkereskedelem), és a kulturális közelség (például az IKEA áruházak vagy McDonald's éttermek lakosságra vetített száma, valamint a könyvkereskedelem) mutatóival térképezi fel. A politikai globalizáció mérésére a nagykövetségek száma az országban, a nemzetközi szervezetekben, és az ENSZ Biztonsági Tanácsa nemzetközi misszióiban való részvétel szolgál. Az egyes paramétereket százaskálán súlyozzák, s így a globalizáltság mértékét az

egyres országok százalékos indexei szerint rangsorolják (a magasabb szám a globalizáció magasabb fokát jelzi).

A *Maastricht Globalizációs Indexet* (MGI) 2006-ban Pim Martens és Daniel Zywiets fejlesztették ki (2009 óta Martens és Mohsin Raza nevéhez fűződik). Az MGI 117 országot fog át, s tartalmában nagyban hasonlít a KOF-indexhez, de bizonyos módszertani megközelítéseket eltérően ítél meg, s a vizsgálatba behozza a környezeti dimenziókat, valamint a szervezett erőszakot (organised violence). A környezeti lábnyom és a biokapacitások adatait egyetlen indexbe aggregálják, ami a különböző környezeti szervezetek jelentései alapján (pl. *Living Planet Reports*) tükrözi az ország ökológiai (deficit- vagy többlet-) mérlegét. A szervezett erőszak az ország katonai-ipari komplexumának kapcsolatait méri a világ országaival (fegyverszállítások, katonai segítség nyújtása, békefenntartó tevékenység eredményei). Érdekes a következtetés (Martens és Raza), miszerint „az eredmények azt jelzik, hogy a globalizációs folyamat a világfejlődés fenntarthatóságát erősítheti” (Dreher et al., 2010, 173.). A globalizáció és a fenntartható fejlődés tehát nem feltétlenül mondanak egymásnak ellent. Az MGI-indexet is 0–100-as skálán számítják, 2002-re és 2008-ra készült.

Az Ernst & Young globalizációs indexe hatvan fontos gazdaság húsz különböző mutatóját elemzi, amelyek „a határokon keresztül üzleti integráció legfontosabb aspektusait ragadják meg.” (Ernst & Young, 2012, 29.) Az index tehát inkább *üzleti szempontú*. A mutatókat öt kategóriába sorolják: a kereskedelem nyitottsága; tőkemozgások; technológiák és eszmék cseréje; munkaerőmozgás; kulturális integráció. Ezeket az elemeket a világ 992 tekintélyes nemzetközi üzleti felső

vezetőjének véleménye alapján súlyozzák. A gazdaságok teljesítményét 1995-től értékelik, s 2015-ig prognosztizálják. A 2011-es index az Economist Intelligence Unit közreműködésével készült.

Sajátos megközelítésben vállalkoznak a globalizáció mérésére az ún. *globális összekapcsoltsági indexek* (*Connectedness Indices*). Az UNIDO 2011 novemberében tette közzé a *Hálózatok a prosperitásért* jelentését (*Networks for Prosperity*), amely az államok közötti hálózatosodás mérése érdekében dolgozta ki az ún. Összekapcsoltsági indexét. Az UNIDO-index a Globális Kormányzási Tanulmányok Központjával (Centre for Global Governance Studies, Leuven) való együttműködésben és a spanyol kormány által támogatott MDG-F (Millennium Development Goals Achievement Fund) finanszírozásával készült. Megemlíthetjük még a DHL (német postai cég) globális összekapcsoltsági indexét (2011), valamint Georg Duernecker és munkatársai *Közelítve a gyorsabb növekedéshez* tanulmányát.

Az összekapcsoltsági indexek a globális integrációt a hálózatosodás oldaláról közelítik. A hálózatosodás a globalizálódó világ gazdaság egyik fontos jellemzője. A kapcsolódó irodalom alapján a hálózati funkciók három típusát különböztethetjük meg: harmonizációs, információs és kikényszerítő hálózatok. Az utóbbiak az együttműködést a jogi előírások és szabályok alkalmazásával és betartásával mozdítják elő. „A társadalom valamennyi szférájának gyors globalizálódásával a tudás és a kormányzás hálózatosodása fontossá vált: az ország gazdasági sikere, szociális kohéziója és környezeti fenntarthatósága jobban, mint bármikor a szomszédai, a regionális vezetők és a globális gazdasági hatalmak teljesítményétől és viselkedésétől függ. Ezekről a tudás,

különös tekintettel a fejlődés hajtóerőire, a magánvállalatokra kulcsfontosságúvá vált, a tudásmenedzsment és a tudáshálózatosság fontos ügy a változásért elkötelezettek és a politikacsinálók számára.” (UNIDO Report, 2011 Összefoglaló)

Az összekapcsoltsági indexek azt igyekeznek leírni, hogy a globális hálózatokban egy ország milyen mértékben vesz részt. Az UNIDO-index megkülönbözteti a politikai; a gazdasági; az egyetemek és az ipar; a vállalatközi; a személyi; a formális képzési; és munkára képzési hálózatokat. A politikai és gazdasági hálózatok felmérésénél a KOF-indexre támaszkodik. Az egyetem és ipar közötti hálózatokat a K+F-együttműködésben méri. A személyes kapcsolatoknál egyebek mellett figyelembe veszi a tagságot a szakmai szervezetekben. Az index a világ mintegy 128 országot veszi számba.

Megemlíthetjük még a Centre for the Study of Globalisation and Regionalisation (CSGR) Warwick University (62 ország), a londoni World Market Research Centre (WMRC) (Jan Randolph) (185 ország) globalizációs indexeit, valamint a New Globalization Indexet (NGI) (hetven ország), ami Petra Vujakovic nevéhez fűződik (WIFO – Österreichisches Institut für Wirtschaftsforschung). A globalizáció mérésére több más intézmény (például OECD) és kutató tett kísérletet. Az egyes indexek fejlesztése között esetenként szoros kapcsolat és vita alakult ki, a tökéletesítésükre irányuló törekvések jól tetten érhetőek.

3. A globalizációs indexek főbb jellemzői

A *globalizációs indexek* meghatározott paraméterek alapján az országok rangsorolására törekednek. Ez megköveteli az adott ország integrációjának egyetlen összehasonlítható

mutatóba való aggregálását. Az indexek többnyire százalékos skálákon számszerűsítik az egyes országok közötti különbségeket. A különböző évek mutatóinak egybevetésével megkaphatjuk a folyamatok dinamikáját.

Az alábbi táblázat néhány ország különböző globalizációs indexek szerinti rangsorait összesíti. Nem meglepő, hogy az ismertetett globalizációs indexek között a megválasztott paraméterek vagy aggregálási módszerek (átlagolás) függvényében a rangsorokban és az egyes országok helyezésében viszonylag jelentős eltérések adódhatnak. Az összehasonlítást meghatározott ország-csoportokra mutatjuk be, míg más országok kimaradnak. Arra törekedtünk, hogy a huszonnyolc EU-tagország esetenként néhány kivétellel megjelenjen, valamint nem hagyhattuk ki a világgazdaság olyan vezető országait, mint az Egyesült Államok vagy Japán. Kiemeltük a legfontosabb „feltörekvő” országokat (BRICS), valamint Dél-Afrikát és Törökországot (nemcsak mint tagjelöltet, hanem mint stratégiai partnert is). Nem terjed ki részletesen az elemzésünk a fejlődő országokra, bár velük kapcsolatban is ismertetünk néhány összefoglaló mutatót.

A nagy eltérések mögött bizonyos hasonlóságok is szembe ötlenek, ami részben tulajdonítható a választott paraméterek hasonlóságának (számos azonos vagy hasonló mutatót alkalmaznak), s a paraméterek által lefedett területek sem esnek nagyon távol egymástól. Valamennyi rangsorban kifejezésre jutnak az országok nagyságában és fejlettségében meglévő különbségek.

Az egyes indexeknél kialakult rangsorokkal kapcsolatosan feltűnik, hogy *a kis országok előnyben* vannak a nagyobb országokkal szemben. Ez az integráció mérésének általános problémája, de sokak szerint az országok

ország**	KOF (187)*	KOF. Gazd. (147)	MGI (117)	Kearney (62)	E & Y (60)
	2012	2012	2008	2006	2011
Belgium	1	5	2	—	4
Írország	2	3	4	4	3
Hollandia	3	6	5	7	6
Ausztria	4	14	3	9	19
Szingapúr	5	1	—	1	1
Svédország	6	8	9	10	7
Dánia	7	13	13	5	8
Magyarország	8	7	10	20	9
Portugália	9	17	18	24	28
Svájc	10	25	1	2	5
Csehország	13	12	7	16	18
Egyesült Királyság	14	26	6	12	10
Spanyolország	16	24	12	25	20
Finnország	17	18	21	13	13
Franciaország	18	45	8	23	14
Szlovákia	19	16	17	26	—
Németország	22	44	11	18	11
Görögország	23	39	24	32	35
Olaszország	24	37	20	27	29
Lengyelország	25	40	29	33	27
Észtország	26	11	27	—	—
Szlovénia	28	27	32	17	12
Románia	34	51	34	30	31
USA	35	79	22	3	25
Bulgária	38	38	30	—	22
Törökország	41	89	50	57	46
Oroszország	47	98	98	47	48
Dél-Afrika	53	64	44	49	52
Japán	55	120	45	28	43
Kína	73	107	57	51	44
Brazília	74	100	81	52	45
India	110	129	66	61	54

nagysága vagy a szállítási költségek eltérése olyan tényezők, amelyeket számításba kell venni. A *kis ország helyzeténél fogva kényszerül szélesebb nemzetközi kapcsolatokra*. „A nemzetközi integrációtól függő kisebb gazdaságok inkább a globalizáció magasabb szintjén vannak, míg a nagyobb gazdaságok, amelyek a nagy belső piacra támaszkodhatnak, pedig inkább alacsonyabb szintjén, annak ellenére, hogy a nemzetközileg forgalmazott volumenek sokkal nagyobbak lehetnek. Az index ezért egy gazdaság globális integrációjának azt a fokát tükrözi, amelyet e gazdaságon belülről észlelni és tapasztalni lehet.” (Ernst & Young, 2012, 29.) Az ország mérete valójában elsődleges tényezője a nyitottságának és ezért globális beágyazottságának.

Bizonyos számításoknál és elemzéseknél, főként, ha azt az adatok és a módszerek lehetővé teszik, korrekciókat lehet végrehajtani. Az MGI a nagykövetségek számánál például korrekciókat alkalmaz az országok nagysága vonatkozásában, hiszen kis országok nem képesek minden országgal közvetlen diplomáciai kapcsolatra.

A rangsorokban nagy súllyal esik latba *az ország fejlettsége*. Az integráltságot tekinthetjük a fejlettség egyik indikátorának. A kis országai előnynek leginkább az azonos fejlettségű országok között van relevanciája. A rangsorok azt mutatják, hogy a kis fejletlen országok egyáltalán nem előzik meg a nagy fejlett országokat.

1. táblázat (szemközt) • Globalizációs indexek (néhány kiemelt ország rangsorolása) Forrás: Dreher, 2010; E & Y, 2012 • * Zárójelben az országok száma, amelyre az indexek készültek.

**Az oszlopokban az országoknak az adott indexben elfoglalt helyezése szerepel. A teljes listákat nem ismertetjük.

A viszonylag sok országot lefedő és komplex megközelítésű KOF-index számos összehasonlítást és elemzést tesz lehetővé.

Az indexekben *előkelő helyet foglalnak el az európai kis fejlett országok*. A különböző években az első tíz hely állandó szereplői olyan országok, mint Belgium, Luxemburg, Írország, Hollandia, Finnország, Ausztria, Dánia, Svédország és Svájc (nem EU tag). A 2012-es KOF-indexben az első tíz között az 5. helyen az egyetlen nem európai ország Szingapúr volt. Az UNIDO Összekapcsoltsági indexében is ezek az országok szerepelnek az első helyeken.

A KOF-indexben Magyarország 8. helye előkelő helyezésnek tekinthető. Az országok első 10%-ából (tizennyolc ország) tizenöt fejlett EU-tagállam. Az első harmincöt országból huszonnégy EU-tagállam, a listáról hiányzó Bulgária a 38., Litvánia a 48. és Lettország az 50. helyen volt. *Az EU mindenképpen a világgazdaság leginkább globalizálódott és integrált régiója*.

A KOF-indexeket elemezhetjük a KOF-indexben elfoglalt helyük, valamint egy főre eső jövedelmeinek összehasonlításával is. Ezek alapján egyértelmű, hogy *a fejlettségi és globalizációs szintek között van összefüggés*. Legalábbis ez a helyzet a főbb országcsoportok vonatkozásában. A globalizációs index korrelál az általános jövedelemszintekkel. A fejlett országokra magasabb globalizációs indexek jellemzőek, és ebben az évtizedek során sem következtek be érdemi eltolódások. A OECD és a legalacsonyabb jövedelmű országok globalizációs indexe között 1970-hez képest 2006-ban is megmaradt a nagyjából kétszeres különbség.

Az EU-n belül viszont már nem egyértelmű a rangsorokban az egyes régiók fejlettségi és teljesítményi elkülönülése. Ha a rangsor

ország	KOF 2012	KOF 1990	gazdasági	társadalmi	politikai
helyezés	index %	index %	globalizációs rangsorban 2012		
Belgium	92,76,	84,19	5.	5.	3.
Írország	91,95	76,02	3.	2.	28.
Hollandia	90,94	84,09	6.	8.	14.
Ausztria	90,55	76,87	14.	4.	4.
Svédország	88,23	80,80	8.	17.	7.
Dánia	88,11	78,57	13.	9	15.
Magyarország	87,38	60,69	7.	22.	21.
Portugália	86,73	57,95	17.	12.	9.
Svájc	86,84	81,34	25.	6.	11.
Csehország	85,76	70,62*	12.	13.	34.
Egyesült Királyság	85,54	79,94	26.	11.	6.
Spanyolország	84,36	71,16	24.	18.	5.
Finnország	84,34	66,22	18.	21.	27.
Franciaország	84,12	73,68	45.	10.	2.
Szlovákia	83,83	58,68*	16.	14.	47.
Németország	81,53	63,57	44.	16	17.
Görögország	81,30	51,14	39.	23.	20.
Olaszország	81,02	68,51	37.	31.	1.
Lengyelország	80,81	51,14	40.	26.	8.
Észtország	79,34	53,53	11.	33.	76.
Szlovénia	77,67	54,12*	27.	32.	53.
Románia	74,94	33,67	51.	44.	24.
USA	74,88	71,56	79.	29.	22.
Bulgária	72,50	41,77	38.	62.	43.
Törökország	69,99	47,74	89.	52	16.
Oroszország	67,35	39,46	98.	46.	46.
Dél-Afrika	64,42	39,06	89.	52.	16.
Japán	64,13	46,91	120.	51.	33.
Kína	59,37	34,09	107.	93.	41.
Brazília	59,36	45,32	100.	122.	12.
Albánia	58,43	24,88	67.	123.	78.
India	51,88	31,36	129.	142.	23.
Kelet-Timor	23,44	17,80**	202.	177.	184

év	I.	II.	III.	IV.	V.
1970	56,96	44,02	40,38	33,63	25,02
1980	63,80	49,15	45,49	38,02	29,77
1990	68,95	50,70	46,41	39,48	30,15
2000	82,48	62,45	60,51	53,97	40,85
1990–2000 növ.	120%	123%	133%	121%	135%
2006	82,61	65,29	64,61	58,99	46,07
1970–2006 növ.	145%	149%	160%	174%	184%
2000–2006 növ.	100%	104%	107%	109%	113%

3. táblázat • A globalizáció fejlődése országcsoportok szerint, 1970–2006. Forrás: Dreher et al., 2010, 178. • I. OECD-országok; II. Magas jövedelmű nem OECD-országok (*high income non-OECD*); III. Felső közepes jövedelmű országok (*upper middle income*); IV. Alsó közepes jövedelmű országok (*lower middle income*); V. Alacsony jövedelmű országok (*low income*)

felső 15 százalékpontos sávját vesszük (93–78%), akkor abban az EU-centrum mellett szerepel mind az öt közép-európai ország (Csehország, Lengyelország, Magyarország, Szlovákia és Szlovénia), valamint Észtország, de ezen kívül benne vannak a dél-európai országok (Portugália, Ciprus, Spanyolország, Görögország és Málta) is. Az adatokból levonható, hogy *Magyarország és a közép-európai régió többi országa az elmúlt időszakban a globalizációnak igen magas szintjére jutott.*

A nagyobb fejlettségi különbségek KOF 2012-es indexében már tetten érhetőek, ha az indexeket nagyságrendekben elemezzük. Az index első harmincöt országa között (75 százalékpontig) Japán kivételével valamennyi fejlett ország szerepel. Ezt Japán (55.) sajátos

2. táblázat (szemközt) • KOF Globalizációs index (néhány kiemelt ország), 1990–2012. Forrás: KOF Swiss Economic Institute, 2012 * 1994-es adatok; ** Egyenlítői Guinea (1990-ben a legalacsonyabb pontszámú ország)

világ gazdasági orientációja és illeszkedésének sajátos szerkezete (viszonylag zárt gazdasága) magyarázza. A 75 és 50 százalékpont közötti sávban megtaláljuk gyakorlatilag valamennyi feltörekvő országot, köztük több latin-amerikai és afrikai országot is. A ponthatáron a 119. helyen Sri Lankát találjuk. Az 50 százalékpont alatt fejlődő, többnyire kevésbé fejlett országok helyezkednek el. A nagyobb klaszterek képzésével tehát az egyes országcsoportok valóban jól elkülönülnek.

2012-ben a 187. helyen álló Kelet-Timor (23,44 pont) és Belgium között mintegy négyszeres volt a különbség. 1990-ben a két szélső érték közötti különbség ötszörös (Belgium és Egyenlítői Guinea) volt. A globalizáció és az egy főre eső GDP közötti különbségek talán kissé mérséklődtek, de semmiképpen nem szignifikánsan.

Az országok között nagy eltérések vannak a globalizáció különböző dimenzióit illetően. A KOF 2012-es politikai globalizációs rangsorát Olaszország és Franciaország vezeti, de a gazdasági rangsorhoz képest több tíz helyel

előbbre sorolódik az Egyesült Királyság, Németország vagy az Egyesült Államok. A politikai rangsorban a 8. helyen Lengyelország van (gazdaságiban a 40. helyen), míg Magyarország a gazdasági 7. helyével szemben a politikai rangsorban a 21. helyen áll. A MGI általános rangsorban Írország a 1. helyen van, de érdekes, hogy a politikai integrációt illetően az ország csak a 67. helyet foglalja el, s alacsonyabb a besorolása a környezeti integráció vonatkozásában is. A politikai integrációban a listát Franciaország vezeti, s az Egyesült Királyság, Oroszország és Németország követi. Ilyen vonatkozásban nemcsak az ország nagysága, hanem nagyhatalmi pozíciói is kifejeződnek. Az indexekben a gazdasági dimenzió túlsúlyban van a többivel szemben. Ez azt jelenti, hogy például a kulturális dimenziók, amelyeket sokan fontosnak tartanak, nem kapnak megfelelő hangsúlyt.

4. Néhány kritikai megjegyzés

A globalizációs indexekkel és rangsorokkal kapcsolatosan rögtön felmerül a jogos kérdés, mennyiben tekinthetők valóságosnak, mennyiben tükrözik ténylegesen az adott országok globális integrációjának szintjét. Ez mindenekelőtt a *paraméterek gondos kiválasztásán*, azok megbízható és megfelelő számszerűsítésén és szakszerű aggregálásán múlnak. Nagy gondot okoz a megfelelő és megbízható statisztikai adatok összegyűjtése, s főként azok összehasonlíthatósága. Tekintettel az országok nagy számára, többnyire meglehetősen heterogén adatokkal kell dolgozni, hiszen csak részben állnak összehasonlító nemzetközi statisztikai adatok rendelkezésre. A különféle nemzetközi intézmények (OECD, IMF, Világbank vagy Eurostat) rendelkeznek saját adatbázisokkal és statisztikai adatokkal, de azok gyakran (eltérő források és értelmezési-

számítási módszerek miatt) nem összehasonlíthatóak. Bizonyos adatok bizonyos országokra hiányoznak. A felhasznált adatok és információk sem egyneműek, az indexekben a publikált statisztikai adatok mellett megjelennek saját becslések, szociológiai vagy egyéb felmérések.

Nagy eltérések lehetnek a paraméterek kiválasztásán túl a *mérési és aggregálási, főként súlyozási módszerek* vonatkozásában. Nem mindegy, hogy egyszerű vagy súlyozott átlagolást alkalmaznak, s a súlyozást milyen elvek vagy paraméterek megválasztásával végzik. Országok között a leggyakoribb a GDP- vagy lakosságárányos súlyok megválasztása, de más lehetőségek (az Ernst & Young módszere) is adódhatnak. A rangsorolás számos önkényes elemet tartalmazhat, ami nyilván meghatározhatja a végeredményt, s komoly torzulások veszélyét hordja magában. Az indexszámítások módszertani és technikai problémáinak (a választott paraméterek fontosságának megítélése, statisztikai adatok „normalizálása” vagy a súlyok és átlagolási módszerek megválasztása) értékelésére és kritikájára nem térünk ki.

Az indexben megjelenő szoros sorrendeket több okból is fenntartásokkal kell kezelni. A rangsorokból rögtön szembe tűnik, hogy az indexben megjelenő arányokban viszonylag kicsik a különbségek, több országot is esetenként tized százalékpontok választanak el egymástól. Az egyes rangsorokban országok tucatjai között messze a hibahatáron belüli különbségek vannak, ami problematikusá teszi a sorrendek realitását.

Nyilvánvaló, hogy a paraméterek vagy a módszerek már akár kisebb mértékű módosításával is radikális változásokat lehet elérni a sorrendekben. A 2012-es rangsorban Magyarország a 87,38 százalékponttal a 8. helyen állt. Magyarország mögött a 13. helyen Cseh-

ország mindössze 1,62 százalékponttal maradt le. Ha az 5% körüli hibahatárral számolunk, abba belefér a 22. helyen rangsorolt Németország is. A 10 százalékpontos különbségbe a 28. helyen álló Szlovéniával Magyarország mögött húsz ország sorakozott fel.

A rangsorok kialakítása bizonyos társadalmi igényeknek felel meg, hiszen azok egyfajta szépségversenyt jelentenek, ami megfelel mind a kormányok, mind a média érdeklődésének. A rangsorolások problémája, hogy az átlagolásokkal lényeges különbségek egyszerűen eltűnnek, s a súlyok megváltoztatásával a sorrendek akár drasztikusan átrendeződhetnek. Ez csökkenheti az elemzések értékét, s főként gazdaságpolitikai felhasználhatóságát (elátogatott problémák).

A globalizációs indexek számítását komoly korlátaik és a velük kapcsolatos fenntartások ellenére *hasznosnak és indokoltnak* ítélni lehetjük. „A globalizáció kvantifikálása bonyolult feladat, figyelemmel komplexitására és többdimenziós voltára. Mégis érdemes megkísérelni, mivel az ilyen mérés nagyban hozzájárulhat az egész globalizációs vitához. A globalizációs index nemcsak elmélyítheti a koncepcionális megértését, hanem benyomásokkal szolgálhat az országok viszonylagos helyzetéről és kiterjedéséről, és további kutatást tehet lehetővé a globalizáció és más olyan jelenségek, mint a szegénység, a fejlődés vagy a gazdasági növekedés között.” (Vujakovic, 2009, 3.)

Ha megalapozott és komoly üzleti vagy gazdaságpolitikai döntésekre és intézkedésekre nem is alkalmasak, de döntéseikben *orientálhatnak* kormányokat, nemzetközi intézményeket és befektetőket. „A tudományos elemzésen túl a globalizációs indexeket az üzleti elemzésekben, a tömeg- és szakmédiában, valamint a politikai körökben használják. Az üzleti elemzésekben az indexeket felhasz-

nálhatják a beruházási környezetbe, valamint a növekedés folyó fejleményeibe való betekintésre. Segíthetik az üzleti köröket a globális környezetük megértésében, amiben éppen működnek... A politikai körök számára a globalizációs indexek olyan világkitekintéssel szolgálnak, amely megvilágítja azokat a globális összefüggéseket, amelyekben belül a politikacsinálók dolgoznak.” (Dreher et al., 2010, 166.) Az indexek kidolgozása és kritikája hozzájárult a globalizációval kapcsolatos elméletek és értelmezések finomításához, új megközelítések kereséséhez.

A jogos kritikai megjegyzések a vizsgált paraméterek erőteljesen szelektáltságához, a szűkös és egyoldalú tartalmi megközelítésekhez, fontos dimenziók (például kulturális vagy földrajzi) elhanyagolásához, a vitatható módszertani kérdésekhez egyaránt kapcsolódnak. Bizonyos mutatók nem egyértelmű kategorizálása is gondot okozhat. *Szociális* címszó alatt szerepelnek például olyan paraméterek, mint a hallgatói mobilitás vagy az újságok és könyvek nemzetközi kereskedelme, holott inkább a kulturális kapcsolódásokat jelzik.

Számos olyan paramétert elhanyagol, vagy nem vesz figyelembe, amelynek a globalizáltság szempontjából jelentősége lenne (például a természeti erőforrásokkal vagy akár a nukleáris fegyverekkel való rendelkezés, idegennyelvtudás, nemzetközi hitelkártyák elterjedtsége, nemzetközi légitársaságok, amelyeknek az ország repülési célpontja stb.).

Több indexnek hiányossága, hogy a kapcsolatok intenzitására koncentrálnak, miközben azok *kiterjedtségét* (például földrajzi) elhanyagolja. Magyarország a KOF Gazdasági globalizációs indexében a 7. helyet foglalja el. Közben a magyar kereskedelmi kapcsolatok 80%-a az EU-országokra koncentrálódik, s gyakorlatilag hiányoznak a kereskedelmi

kapcsolatai Afrikával vagy Latin-Amerikával. Globális kiterjedtségéről ilyen körülmények között aligha beszélhetünk. „Amikor a (nemzetközi) áramlásokat a globalizáció mutatóiként használják, a távolság és a megoszlás számít; szükséges a regionális és a globális hatókör megkülönböztetése.” (De Lombaerde et al., 2008, 176.)

Súlyos kritikai megjegyzés, hogy a globalizációs indexek *országcentrikusak*, s valójában az országok közötti „nemzetköziesedést” vagy „liberalizálást” mérik. Az elemzések, amelyek „a nemzeti államot veszik elemzési egységüként”, óhatatlanul nem a globalizációt, hanem a nemzetköziesedést tanulmányozzák (Dreher et al., 2010, 182.).

A globalizáció méréséhez nemzetek vagy területek feletti (szupraterritoriális) mutatókra lenne szükség. Ezek hiányoznak, így olyan kérdések, mint a globális környezeti problémák, a kulturális átalakulás vagy a globális tudatosság, kimaradnak az elemzésből. A megoldás olyan tematikus megközelítés lenne, ami mérné például a területek vagy nemzetek feletti (túli) intézményeket vagy politikákat (globális civil szervezetek) vagy a társadalmi rétegződéseket (globális felső rétegek és lokális alsó osztályok).

Az is nyilvánvaló, hogy a kapcsolatok intenzitásának mérése önmagában nem elegendő. A kapcsolatok építése közben *függési viszonyok keletkeznek, s általános hatásuk rendkívül szerteágazó* lehet. A turizmust hiba lenne csak személyek mozgásaként regisztrálni, hiszen a keletkező kapcsolatok befolyásolják a résztvevők álláspontját és ismereteit, hozzásegítenek a különböző kultúrák megértéséhez. A gazdasági kapcsolatok függést és prosperitást egyaránt generálnak.

Az országcentrikusság helyett sokak szerint a kapcsolatokra kellene koncentrálni. A

problémát maguk az index (KOF) szerkesztői is érzékelik: „Korunk globalizációját a nemzetek közötti kölcsönhatások intenzívvé válásaként határozhatjuk meg, ami transznacionális struktúrák létrejöttét eredményezi.” (Dreher et al., 2010, 168) Az utóbbiról keveset tudunk meg. A hálózatosodás mérése és az összekapcsoltsági indexek ilyen szempontból bizonyos előrelépést jelentenek, de az elemzés dimenzióit korlátozottan terjesztik ki, s továbbra is egyedül csak az orientálásra alkalmasak.

Az indexek nem adnak teljes képet, vagy korlátozottan tájékoztatnak a globális világgazdaság szerkezetéről. Mint láttuk, az országcentrikus közelítések következtében a nagy országok leértékelődnek, valós világgazdasági súlyuk és szerepük elsikkad.

A KOF globalizációs rangsorában az Egyesült Államok 35., a gazdasági globalizáció tekintetében pedig mindössze a 79. helyre sorolódik, miközben az Egyesült Államok a világ globális nagyhatalma. Az USA adja a világ GDP-jének mintegy negyedét, a világkereskedelemtől 14%-át. A legnagyobb tőkebefektető a világon, s a legnagyobb tőkefogadó ország is. A külföldi tőkebefektetései mintegy egyharmaddal haladják meg az országban befektetett külföldi tőkét. 2011-ben az amerikai külföldi tőkebefektetések az ország GDP-jének 19,4%-át tették ki. Ez az arány Hollandia esetében 68% volt. Ugyanebben az évben Hollandia külföldi tőkebefektetései állománya 569 milliárd dollár volt, amit a 2908 milliárd dollár amerikai külföldi tőkeállomány több mint ötszörösen haladt meg. Az indexek szerint Hollandia globalizáltabb az USA-nál, de világgazdasági szerepe és hatása lényegesen kisebb.

Az amerikai dollár vezető nemzetközi kulcsvaluta, a világkereskedelem nagy része

(mintegy 40%-a) dollárban bonyolódik, s a világ valutatartalékainak 2010-ben 61,5%-át dollárban (26,6%-át Európában) tartották. Különleges szerepet játszik a nemzetközi olajkereskedelemben, a nemzetközi tőzsdéken az olaj árát dollárban jegyzik. A dollár bankjegyek mintegy kétharmada az USA-n kívül van forgalomban. Az Egyesült Államok elsőszámú katonai hatalom, Afrika kivételével a többi kontinensen mintegy huszonnyolc országban rendelkezik katonai támaszponttal (légi, tengerészeti stb.). Ha a globálisan integrálódó világgazdaság belső jellemzőit és szerkezetét próbáljuk megrajzolni, akkor abban az Egyesült Államok kiemelt helyet foglalna el. Az indexek hasonlóképpen mélyen alulértékelik Kína globális világgazdasági jelentőségét és szerepét.

5. Néhány levonható következtetés

A különböző évek globalizációs listájából több fontos következtetést vonhatunk le, például olyan folyamatokra, mint a *globalizáció dinamikája*, a *társadalmi átalakulások* vagy a *válságok hatása*.

A főbb országsoportok 1970 és 2006 közötti elemzése azt mutatja, hogy a fejlettség sorrendjében az indexek növekedése is eltér. A legnagyobb dinamikát a legkevésbé fejlett országok mutatták, míg a fejlett OECD-országok indexe a leglassabban emelkedett. Különösen érvényes ez a 2000–2006 közötti években, amikor az utóbbi országsoport indexe gyakorlatilag változatlan maradt. Ez arra utal, hogy a *legfejlettebb országok már az ezredfordulóna eljutottak a globalizáció bizonyos „telítődési” fokára*. (Legalábbis az alkalmazott paraméterek alapján.)

Az 1990 és 2012 közötti mintegy két évtizedben a KOF-indexek szerint a táblázatban felsorolt harminchárom ország közül kilenc

mintegy 15–20 százalékponttal (tekinthető mediánnak) növelte globalizációs indexét. Ugyanakkor a legfejlettebb országok (Belgium, Hollandia, Svédország, Dánia, Svájc, Finnország vagy az Egyesült Államok) indexe kevesebb, mint 10 százalékponttal nőtt, s ebbe a kategóriába sorolható számos afrikai fejlődő ország (Burkina Faso, Botswana, Etiópia, Gabon, Guinea, Namíbia vagy Sierra Leone) is. Kiemelkedően javítottak a pozícióikon (25 százalékpont felett) a volt szocialista országok, közöttük 30 pont körüli javulást ért el Bulgária, Lengyelország, Oroszország, valamint Görögország, s a csúcstól 41 százalékponttal Románia produkálta. Tekintettel arra, hogy Románia rendelkezett az egyik leginkább központosított és zárt tervgazdasági rendszerrel, ez nem meglepő eredmény. Átlag felett globalizálódott Dél-Afrika, Kína és Törökország.

A dinamikában az egyes összetevők különböző szerepet játszhatnak. A külföldi tőkebefektetések gyorsabban nőnek, mint a kereskedelem, s többnyire mindent meghaladóan nő az internethasználat. Ez az egyes országok közötti viszonyok átrendeződésében is megmutatkozhat. A kétezres évtizedben az internet az egyik gyorsító volt; itt kiemelkedtek India, Brazília vagy Kína növekedési számai.

A képet, főként a dinamikákat illetően, tovább árnyalhatjuk, ha csak a *gazdasági globalizációt* vizsgáljuk. A gazdasági globalizáció esetében inkább beszélhetünk a paraméterek megbízhatóságáról, s a változások mögött valamivel mérhetőbb gazdasági folyamatok dinamikája húzódik meg.

Az eddigiekben a rendszerváltásokra való tekintettel az elemzés kiinduló évének 1990-et vettük. A gazdasági globalizációnál ezt nem tehetjük meg, mert több rendszerváltó állam esetében (Szovjetunió, Jugoszlávia, Csehszlo-

ország	vált. 1994–1012	index 2012	index 2008	index 2004	index 1994
Luxemburg	-0,5	94,63	94,33	98,87	95,13
Írország	2,54	93,37	92,58	94,59	90,83
Málta	25,10	92,23	91,74	91,40	67,13
Belgium	1,69	92,15	92,29	93,60	90,46
Hollandia	3,23	91,91	92,34	93,40	88,68
Magyarország	28,17	90,50	88,87	89,28	62,33
Svédország	5,35	88,98	88,84	89,00	83,63
Észtország	15,82	88,39	89,77	90,94	72,57
Dánia	2,43	86,60	88,80	88,49	84,17
Csehország	23,55	86,32	85,81	86,37	62,77
Ausztria	13,32	85,98	87,55	87,32	72,66
Szlovákia	28,58	84,06	84,75	85,68	55,48
Portugália	13,77	83,54	83,71	83,41	69,77
Finnország	5,48	83,27	86,49	86,39	77,42
Spanyolország	8,52	78,34	79,24	79,20	69,76
Svájc	-3,26	78,39	77,63	80,86	81,65
Egyesült Királyság	2,86	77,73	77,22	77,77	74,87
Szlovénia	25,29	77,47	81,97	76,76	52,18
Olaszország	4,99	75,18	76,18	77,63	70,19
Bulgária	26,01	75,18	77,50	70,79	49,17
Görögország	11,29	74,02	75,87	75,35	63,73
Lengyelország	27,03	73,96	71,66	74,24	46,93
Horvátország	21,26	72,87	74,02	71,69	51,60
Németország	7,38	72,52	74,34	75,89	65,14
Franciaország	9,64	72,41	73,39	74,79	62,77
Litvánia	17,34	70,83	79,27	78,22	53,49
Románia	35,73	69,19	69,64	61,67	33,47
Lettország	13,40	68,57	79,55	78,22	55,17
Dél-Afrika	12,91	65,81	68,93	64,27	52,90
USA	0,61	60,83	63,99	63,94	60,22
Törökország	1,89	59,26	56,12	61,06	57,37
Oroszország	21,62	54,56	49,89	53,86	32,94
Brazília	4,57	53,54	52,49	56,74	48,97

Kína	13,50	51,25	51,56	54,02	38,75
Japán	5,62	45,84	45,76	47,46	40,12
India	17,76	43,73	44,49	36,92	26,17
Etiópia*	-0,92	26,62	28,67	35,31	27,54

4. táblázat (folytatás az előző oldalról) • KOF Gazdasági globalizációs index (néhány kiemelt ország), 1994–2012. Forrás: KOF Economic Globalization Indices, 1994, 2004, 2008, 2012 • * 2012-ben a legalacsonyabb index. Ez 1994-ben Szudán – 12,98 – volt.

vákia) az utódállamokra hiányoznak az 1990-es adatok. Ezért az 1994-es évet választottuk kiinduló évné. Ez a folyamatot erősen torzítja, hiszen Közép- és Kelet-Európában a radikális külgazdasági nyitás éppen az 1989 és 1994 közötti években zajlott. Némi eltéréssel hasonló történt a dél-európai országokban is, annyi különbséggel, hogy ezek az országok már az 1980-as években EK-tagokká váltak. A gazdasági globalizáció adatai tükrözik a nyitás és az integráció első időszakának folyamatait.

Az 1970 és 1989 közötti két évtized a volt szocialista országok számára a válság és a világgazdasági visszaszorulás kritikus időszaka. Ez tükröződik a globalizációs indexekben is. Az index 1980 és 1989 között Magyarország és Románia esetében csökken, és egyedül Bul-

gária növeli mutatóját, főként az időszakban bevezetett bizonyos reformok következtében. 1970-ben Magyarország indexe még magasabb a spanyolnál (ebben persze az ország nagyságkülönbségét figyelembe kell venni), majd 1989-re Spanyolország elhúz, és mintegy 14 százalékpont előnybe kerül Magyarországgal szemben. 1970-ben Görögország és Portugália 9 százalékpontos előnye 1989-re 15, illetve 18 százalékpontra ugrik. Ami a volt szocialista országok esetében 1989 után történt, az a dél-európai új tagoknál már 1980 után bekövetkezik.

Magyarország külgazdasági nyitottsága (intézményi és gazdaságpolitikai) 1994-re elérte az OECD-országok szintjét, ez a gazdasági globalizációs indexét is radikálisan módosította. Ez a nyitás Bulgária és Románia

ország	1970	1980	1989	1994	1989–94
Magyarország	45,70	47,52	46,62	62,33	15,71
Lengyelország	39,13	39,13	41,99	46,93	4,94
Bulgária	40,91	40,91	46,62	49,17	2,54
Románia	31,41	31,41	29,11	33,47	4,36
Spanyolország	43,21	49,53	60,84	69,76	8,92
Görögország	54,82	58,03	61,54	63,73	2,19
Portugália	54,73	59,40	64,78	69,77	4,99

5. táblázat • A gazdasági globalizáció fejlődése néhány átalakuló országban, 1970–1994. Forrás: KOF Gazdasági indexek, 1970, 1980, 1989, és 1994.

esetében némileg késett, a lengyel mutatót viszont egyéb reálgazdasági paraméterek befolyásolták. Magyarország a dél-európai partnereihez képest már 1994-re fokozatosan felzárkózik, hátránya Spanyolországhoz és Portugáliához mintegy 7, Görögországhoz képest pedig alig több mint 1 százalékpontonra mérséklődik.

A gazdasági globalizációnál még inkább szembe tűnik a fejlett országok „globalizációs telítődése”, ami az index mérsékelt növekedésében (2–5 százalékpont), sőt esetenként éppen már csökkenésében (Luxemburg vagy Svájc) fejeződik ki. Az új keleti tagországok viszont az 1994 és 2012 közötti időszakban 24–29 százalékpont közötti növekedést értek el. A csúcstól ezúttal is Románia produkálta közel 36 százalékponttal, de a magyar 28% is kiemelkedik, hiszen a változás az 1989 és 2012 közötti időszakra mintegy 44 százalékponton adódik össze. Megállapítható, hogy a folyamat különösen dinamikus volt az 1990-es években, egészen a 2000-es évek első feléig.

Vizsgálati évként külön megkülönböztetjük 2004-et. Ez egyrészt az EU keleti kibővülésének az éve, másrészt 2004 után meglehetősen ellentmondásos folyamatoknak lehetünk tanúi. A 2004 és 2008 közötti időszakban 148 országot felölelő KOF Gazdasági globalizációs index ötven ország esetében csökkent, s ezek közül tizennégy az EU akkori huszonöt országára jutott. Ezek között volt Csehország, Észtország, Lengyelország, Magyarország és Szlovákia is. A többi EU-országé is csak minimális mértékben emelkedett, egyedül Bulgária és Románia tűnt ki a sorból a 7 százalékpont körüli növekedésével. Érdekes módon mind az előretörő, mind a visszaszoruló országok között több kiugró (5 százalékpont feletti) változás is volt, ami bizonyos mértékig a sorrendeket is átrendezte. Az indexlistán

Grúzia 18, Guinea és Venezuela 15, Montenegro 14, Peru 12, Macedónia és Vietnam 10, Bosznia-Hercegovina és Szerbia 9, Nigéria és Ukrajna 8, India és Honduras 7, Costa Rica, Guatemala, Mongólia, Togo és Tunézia 6, Dél-Afrika, Kuvait és Ecuador 5 százalékponttal lépett előre. Közben négy év alatt Argentína 10, a Fülöp-szigetek, Ghána és Etiópia, Haiti 7, Kolumbia 6, Csád és Botswana 5 százalékpontot veszített.

Az EU számára kétségtelenül jelentős dinamizáló hatással járt az 1990-es évektől a keleti piacok megnyílása. Az 1990-es évek elejétől ehhez nagyban hozzájárultak a társulási szerződések, amelyek eredményeként a 2000-es évek elejére megvalósult a szabadkereskedelem és a teljes konvertibilitás. A tagjelöltek 2004-re, a belépés időpontjára, az egységes piac intézkedéseinek nagy részét is fokozatosan átvették. Az 1994 és 2004 közötti időszakot a működőtőke-befektetések dinamikus növekedése jellemezte a régióban. 2004-től a teljes jogú tagság már nem jelentett különösebb új lehetőséget a gazdasági kapcsolatok növelésére.

A táblázat adatai bizonyos következtetésekre ad lehetőséget *a 2008 utáni válság hatásait* illetően is. *A válságot jelzi*, hogy a 2008 és 2012-es években a KOF által vizsgált 148 ország közül ötvenegy gazdasági globalizáció indexe csökkent. Az országok többségére a változások minimálisak voltak (1–2 százalékpont körüli), mind a csökkenéseket, mind az emelkedéseket illetően. Az EU huszonhét országa közül tizenkettő állt a vesztesek oldalán, közöttük Lettország (11 százalékponttal) és Litvánia (8.44 százalékponttal) indexe drámai mértékben csökkent, de nagyobb csökkenést szenvedett el Szlovénia (4.5 százalékpont), Finnország (3 százalékpont) és Bulgária (2.5 százalékpont). A válság ellenére jelen-

tősen javította indexét a volt Szovjetunió néhány köztársasága (Oroszország és Ukrajna 5, Fehéroroszország 4, Kazahsztán 3 százalékponttal), de Mongólia 8, Niger 6, Algéria, Gabon, Guinea, Kamerun és Zimbabwe 5, Csád, Irán és a Kongói Demokratikus Köztársaság pedig 4 százalékponttal léptek előre a rangsorban. A javulások esetenként néhány tized százalékpontosak voltak, vagy éppen kompenzálták az előző évek visszaesését (Magyarország, Lengyelország, Svédország vagy Svájc). Érdekes a kínai gazdasági globalizációs index 2004 utáni csökkenése (2012-ig mintegy 3 százalékponttal), ami nem teljesen vág egybe az elmúlt évek világgazdasági folyamataival. Ha torzulásokkal is, de az indexek alakulása jelzi, hogy *a válságok közvetlenül nem kedveznek a globalizáció folyamatának*. Más kérdés, hogy a hosszabb távú strukturális átalakulások nem képzelhetőek el az integráció erősítése nélkül.

Összefoglalásként megállapítható, hogy *az indexek nagyrészt alkalmatlanok a globalizáció komplex folyamatainak és szerkezetének azonosítására és elemzésére, a belső összefüggések feltárására*, s olyan diagnózisra, amely a felelős és kompetens beavatkozáshoz és cselekvéshez szükséges lenne, legyen szó vállalati, nemzetgazdasági vagy nemzetközi szintről. Mint Parisa Samimi és munkatársai megállapítják: „nincs egyetlen olyan szuperindex, amely valamennyi követelménynek megfelelné” (Parisa et al., 2012, 31.). Mégis a globalizációs indexek végső soron hasznosak, hiszen vitákat generáltak, hozzájárultak bizonyos kérdések felvetéséhez és tisztázásához, s megfelelő kritikai fenntartások mellett döntéseket és politikákat orientálhatnak a különböző szinteken.

Kulcsszavak: *globalizáció és globális integráció, integráció mérési kísérletei, globális integráció értelmezései, fejlődési jellemzői*

IRODALOM

- Bhagwati, Jagdish N. (2004): *In Defence of Globalization*. Council on Foreign Relations, Oxford University Press • [http://books.google.hu/books?id=jW_mBuCXl9gC&pg=PR4&lp=PR4&dq=Bhagwati,+J.++\(2004\):+In+Defence+of+Globalization.+Oxford+and+Council+on+Foreign&source=bl&ots=PwqZ7ldcYt&sig=-I57pYLDWauUdpSkklkSWPHfLs&hl=en&sa=X&ei=VijAUswfIIPoywP7_YCIDQ&ved=0CEsQ6AEwBA#v=onepage&q&f=false](http://books.google.hu/books?id=jW_mBuCXl9gC&pg=PR4&lp=PR4&dq=Bhagwati,+J.++(2004):+In+Defence+of+Globalization.+Oxford+and+Council+on+Foreign&source=bl&ots=PwqZ7ldcYt&sig=-I57pYLDWauUdpSkklkSWPHfLs&hl=en&sa=X&ei=VijAUswfIIPoywP7_YCIDQ&ved=0CEsQ6AEwBA#v=onepage&q&f=false)
- Bisley, Nick (2007): *Rethinking Globalization*. Palgrave Macmillan, New York
- De Lombaerde, Philippe L. – Lelio Lapadre, Pasquale (2008): The World Is Not Flat. Implications for the Construction of Global Indicators. *World Economics*. 9, 4 • https://www.google.hu/url?sa=t&rc=t=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCoQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.researchgate.net%2Fpublication%2F23991701_The_World_is_not_Flat%2Ffile%2Fdf912f507cf4938afa5.pdf&ei=yV7AUu6yC-SoywOkpYGoDw&usq=AFQjCNFmfL2gXd4ivVQCoe_P16sb7eysg
- Dreher, Axel – Gaston N. – Martens, P. – Van Boxem, L. (2010): Measuring Globalization – Opening the Black Box. A Critical Analysis of Globalization Indices. *Journal of Globalization Studies*. 1, 1, May • <http://epublications.bond.edu.au/gdc/32/>
- Duernecker, Georg – Meyer, M. – Vega-Redondo, F. (2012): *Beign Close to Grow Faster: A Network-based Empirical Analysis of Economic Globalization*. (EUI Working Papers ECO 2012/05) European University Institute • http://www.academia.edu/2620060/Being_close_to_grow_faster_A_network-based_empirical_analysis_of_economic_globalization
- Ernst & Young (2012): *The World Is Bumpy: Globalization and the New Strategies for Growth*. EYGM.Limited.. • <http://www.ey.com/GL/en/Issues/Business-environment/Globalization-and-new-strategies-for-growth---The-world-is-bumpy>
- European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs (2009): *Five Years of an Enlarged EU. Economic Achievements and Challenges*. (European Economy 1)

- Giddens, Anthony (1996): *Essential Matter: Globalization Excerpts from a Keynote Address at the UNRISD Conference on Globalisation and Citizenship*. 1 December 1996 <http://www.unrisd.org/unrisd/website/newsview.nsf/0/3F2A5BF8EF7300D480256B750053C7EC?OpenDocument>
- Held, David et al. (2005): *Global Transformations*. Polity Press, Cambridge
- KOF Economic Globalization Indices. 1994, 2004, 2008, 2012
- KOF Index of Globalization 2010. Press Release, Friday, 22 January 2010. KOF (Konjunkturforschung), Swiss Economic Institute, Swiss Federal Institute of Technology, Zürich
- Lechner, Frank J. – Boli, John (eds.). (2005): *The Globalization Reader*. Blackwell, Malden
- Palánkai Tibor – Kengyel Á. – Kutasi G. – Benczes I. – Nagy S. Gy. (2011): *A globális és regionális integráció gazdaságtana*. Akadémiai, Budapest
- Parisa, Samimi – Lim, G. C. – Buang, A. A. (2012): A Critical Review on Synthetic Globalization Indexes. *International Journal of Fundamental Psychology & Social Sciences*. 2, 1, Malaysia, Skudai, Johor • <http://fundamentaljournals.org/ijfpss/downloads/14-Samimi%20040212.pdf>
- Scholte, Jan Aart (2008): Defining Globalisation. *The World Economy*. (Blackwell, Oxford) 31, 11, 1471–1502.
- Szentes Tamás (2007): Globalizáció, kölcsönös függőségek a világgazdaságban. In: Blahó András és munkaközössége: *Világgazdaságtan*. Akadémiai, Budapest
- UNIDO Report (2011): *Networks for Prosperity*. Összefoglaló. VIENNA, 14 November 2011. • <http://www.unido.org/en/how-we-work/convening-partnerships-and-networks/networks-centres-forums-and-platforms/mdgf/2011-report.html>
- Vujakovic, Petra (2009): *How to Measure Globalisation. A New Globalisation Index (NGI)* WIFO. Working Papers, No 343. December • http://www.wifo.ac.at/jart/prj3/wifo/resources/person_dokument/person_dokument.jart?publikationsid=36681&mimetype=application/pdf
- UNCTAD (2013): *World Investment Report*. United Nations • http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2013_en.pdf

